УДК: 291.7
doi: 10.15421/1717320

Релігійні конфлікти в європі перших десятиліть XXI ст.: цивілізаційний аспект

Несправа М. В.
n.nesprava@gmail.com
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
49005, м. Дніпро, проспект Гагаріна, 26

Застосування концепту «виклику та відповіді» А. Тойнбі до аналізу специфіки сучасної міграції мусульманського населення в Європу дозволило обґрунтувати, що дана специфіка є «відповіддю» стосовно «виклику» попередньої колонізації мусульманських країн європейськими метрополіями. Було встановлено, що складовими цієї «відповіді» є, по-перше, масовий характер міграції мусульманського населення на європейські терени; по-друге, надвисокі темпи зростання мусульманського населення в Європі як запорука майбутнього домінування; по-третє, хвиля насилля, в тому числі релігійного тероризму, яка не вщухає останні десятиліття. З'ясовано, що поява всередині європейських країн анклавів Ісламської цивілізації створює конфліктогенні осередки всередині Західної цивілізації. Також було показано, що за підсумками перших двох десятиліть XXI століття в Європі стали наявними всі елементи для розгортання масштабного цивілізаційно-релігійного конфлікту, зокрема, діють не лише релігійні терористи ісламістського спрямування, але і з'явились терористи, котрі спрямовують свої дії щодо представників Ісламської цивілізації, а також у країнах Європи активно поширюється ісламофобія. Отже, конфліктна ситуація, яка склалася в сучасній Європі у сфері стосунків представників Західної та Ісламської цивілізації потребує негайних пошуків засобів свого вирішення.

Ключові слова: Іслам; християнство; Ісламська цивілізація; Західна цивілізація; ісламофобія; релігійний тероризм

Civilization aspect of religious conflicts in the first decades of 21st century Europe

Nesprava M. V.
n.nesprava@gmail.com
Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs
26, Gagarin ave., 49005, Dnipro

In the first decades of the 21st century in Europe there is a real outbreak of conflicts, which is based on religious issues. These events require a thorough understanding, as they can lead to catastrophic consequences. One of the methodological tools for this reflection can be a civilization analysis approach that can effectively help to understand the essence of religious conflicts in modern Europe. The study applied Arnold Toynbee's concept 'Challenge and response' to the current situation of Muslim migration to Europe. As a result we demonstrated that this situation is the 'response' to the 'challenge' of the previous colonisation of Muslim countries by the European states. We found three components of this 'response'. Firstly, there is the mass character of the migration of the Muslim population to European lands. Secondly, we mean fertility of the Muslim population in Europe as a background of future domination. Thirdly, there is a wave of violence in many lands with Muslim population during the last decades. Moreover, we argue that an emergence of enclaves of Islamic civilization within the European countries creates conflictogenic centres in the Western civilization. We reveal a mechanism of increasing the number of religious fanatics among Muslim migrants. Feeling the impossibility of providing the Islamic-style political and legal conditions of life in Europe, representatives of Islamic civilization are looking for compensation in the subjective spiritual sphere of Muslim religion, where positions of radical Islam are strong. This process is activated, firstly, by the fact that religion is one of the main means of self-identification for any migrants; secondly, by the fact of disappointment in secular government of Western society. We showed that all elements for appearing a massive civilization conflict are available in Europe in the first two decades of the 21st century. In particular, there are not only religious terrorists of Islamist orientation, but terrorists who direct their actions towards representatives of Islamic civilization act too. Islamophobia that is widely spread in Europe now could be a trigger of flaming this conflict up. Consequently, we state that the conflict situation that has developed in the modern Europe in the field of relations between the representatives of Western and Islamic civilizations requires immediate search for solutions.

Keywords: Islam; Christianity; Islamic civilization; Western civilization; Islamophobia; religious terrorism

Цитування даної статті: Несправа М. В. Релігійні конфлікти в європі перших десятиліть xxi ст.: цивілізаційний аспект / М. В. Несправа // Науково-теоретичний альманах «Грані». – 2017. – Т. 20. – № 2(142). – С. 103-108.
Citation of this article: Nesprava, M.V. (2017). Relihiini konflikty v yevropi pershykh desiatylit khkhi st.: tsyvilizatsiinyi aspekt [Religious conflicts in Europe in the first decades of the twentieth century: the civilization aspect]. Scientific and theoretical almanac «Grani», 20 (2), 103-108.

Peer-reviewed; approved and placed: 20.12.2016

Религиозные конфликты в европе первых десятилетий XXI в .: цивилизационный аспект

Несправа Н. Н.
n.nesprava@gmail.com
Днепропетровский государственный университет внутренних дел
49005, г. Днипро, проспект Гагарина, 26

Применение концепции «вызова и ответа» А. Тойнби к анализу специфики современной миграции мусульманского населения в Европу позволило обосновать, что данная специфика является «ответом» относительно «вызова» предшествующей колонизации мусульманских стран европейскими метрополиями. Было установлено, что составляющими этого «ответа» являются, во-первых, массовый характер миграции мусульманского населения на европейские земли; во-вторых, чрезвычайно высокие темпы роста мусульманского населения в Европе как залог будущего доминирования; в-третьих, волна насилия, в том числе религиозного терроризма, которая не утихает последние десятилетия. Установлено, что появление внутри европейских стран анклавов Исламской цивилизации создаёт конфликтогенные очаги внутри Западной цивилизации. Также было показано, что по итогам первых двух десятилетий XXI века в Европе наличествуют все элементы для разворачивания масштабного цивилизационно-религиозного конфликта, в частности, действуют не только исламистские террористы, но и проявились террористы, которые направляют свои действия на представителей Исламской цивилизации, а также в странах Европы активно распространяется исламофобия. Таким образом, конфликтная ситуация, которая сложилась в современной Европе в сфере отношений представителей Западной и Исламской цивилизации требует немедленных поисков средств для своего решения.

Ключевые слова: Ислам; христианство; Исламская цивилизация; Западная цивилизация; исламофобия; религиозный терроризм

Постановка проблеми. У Європі перших десятиліть XXI століття можна спостерігати справжній спалах конфліктів, в основі яких лежить релігійна проблематика. Ці події потребують глибокого осмислення, адже вони можуть призвести до катастрофічних наслідків. Одним з методологічних інструментів цього осмислення може бути цивілізаційний підхід, котрий здатен ефективно допомогти осягнути сутність релігійних конфліктів у сучасній Європі.

Аналіз досліджень і публікацій. Концентрували свою увагу на дослідженні цивілізаційних аспектів соціальної динаміки такі автори, які вже стали класиками у гуманітарних та соціальних науках, як О. Шпенглер [6], А. Тойнбі [4] та С. Гантінгтон [5]. Зазначимо, що в суто релігієзнавчих дослідженнях цивілізаційний підхід також успішно застосовується: серед зарубіжних дослідників можна відмітити таких вчених, як М. Перрі та Г. Негрін [11], Дж. Харріс [9] та ін.; щодо вітчизняних дослідників необхідно назвати С.Б. Кримського та Ю.Б. Павленко [3], А. В. Арістову [2] та ін. Наукові праці наведених вище авторів є, безперечно, глибокими та цікавими дослідженнями, втім, вони не охоплюють події, які сталися в останні роки. Новизна нашого дослідження забезпечується тим, що ми залучаємо напрацювання представників цивілізаційного підходу до аналізу поточної ситуації в царині релігійних конфліктів у Європі станом на 2017 рік, тобто, до аналізу тих подій, які ще не отримали повноцінного осмислення в наявній літературі.

Мета дослідження. У цьому дослідженні ми прагнемо продемонструвати евристичні можливості застосування цивілізаційного підходу до питання наявності в перші два десятиліття XXI століття релігійних конфліктів в Європі.

Виклад основного матеріалу. В дослідницькій літературі є відомими різні тлумачення терміну «цивілізація», тому на початку нашого дослідження ми вважаємо за потрібне пояснити, що саме розуміємо під даним поняттям.

Термін «цивілізація» ми застосовуємо у значенні, яке було наведене С. Гантінгтоном в його праці «Зіткнення цивілізацій». Він визначає цивілізацію як культурну спільність найвищого рангу, як найширший рівень культурної ідентичності людей [5]. Гантінгтон вказує, що цивілізації визначаються наявністю таких спільних рис, як мова, історія, релігія тощо, а також суб'єктивною самоідентифікацією людей. Дане тлумачення ми залучаємо до нашого дослідження з уточненням, яке наводить вітчизняна релігієзнавець А. В. Арістова, яка зазначає, що домінуючими в наявній літературі є підходи до класифікації цивілізацій за їх стрижневим релігійним комплексом. На переконання А.В. Арістової, з яким ми цілком погоджуємось, однією з найглибших і найістотніших підвалин внутрішньої соціокультурної цілісності цивілізації виступає релігія, адже «Саме релігія висуває та сакралізує ті ціннісні парадигми, навколо яких виростають цивілізації (принаймні ті з них, що народилися в минулі історичні епохи); релігія генерує ідеї і символи, здатні виступити цементуючою силою цивілізаційних ойкумен; релігія функціонує як ефективний суспільний чинник, що інтегрує індивідів у стійкі, ієрархічно зорганізовані спільноти» [2, с. 15].

Досліджуючи релігійні конфлікти в Європі останніх двох десятиліть, кидається в очі, що значна частина з них пов'язана з мусульманськими мігрантами. У першу чергу це трагічні події, коли фанатичні ісламісти вбивають себе та випадкових людей в метро, автобусах, потягах, на площах, вигукуючи при цьому гасла про священну війну з «невірними». Ці події цілком підпадають під визначення релігійного тероризму, яке пропонує Марк Юргенсмайер: «публічні акти насилля, для яких релігія надала мотивацію, виправдання, організацію та відповідний світогляд» [10, с. 7].

Звісно, європейці намагаються протидіяти поширенню на терени Європи ісламістських проявів. Європейські уряди посилають війська в далекі країни, щоб боротися з режимами, які готують та фінан-

сують релігійних терористів; служби безпеки та поліція висилають з ЄС представників екстремістських поглядів або ув'язнюють їх; в Іспанії був винесений судовий вирок щодо книжки, в якій мусульманський імам розповідав як чоловікам бити дружин [1, с. 24]; у Франції накладають заборони на ношення жінками тих різновидів одягу, які їм нав'язують мусульманські фундаменталісти тощо. Цей перелік можна було б довго продовжувати, але в цьому немає особливої потреби, адже ці та подібні дії, якими суспільства Заходу прагнуть захистити себе від мусульманських радикалів, нажаль, не ведуть до вирішення проблеми, а, навпаки, викликають з протилежного боку все нові та нові спалахи релігійного фанатизму.

Постає закономірне питання: в Європі багато мігрантів з усього світу, але чому там немає, скажімо, терористів-православних чи терористів-китайців, але дуже часто доводиться чути саме про ісламістських терористів? Відповідь не це питання може дати саме цивілізаційний підхід.

С. Гантінгтон пише, що конфлікт вздовж лінії розламу між Західною та Ісламською цивілізацією тягнеться вже 13 століть. Звісно, в цьому повинні правителі не тільки мусульманських, але й християнських країн. Однак, у Європі багато хто вважає, що старі конфлікти вже забуті і можна все розпочати, як-то кажуть, «з нового аркушу». Втім, у мусульманському світі навіть події тисячолітньої давнини забувати не збираються: у 2004 році після терактів в Іспанії, які унесли життя 191 особи та залишили пораненими 2050 чоловік, була оприлюднена заява від імені «Бригад Абу-Хафса аль-Місрі», в якій йшлося крім іншого і про те, що ці теракти - «частина у вирішенні давніх рахунків з хрестоносною Іспанією» [1, с. 33].

Багато століть іслам та християнство були суперниками. Народжені на основі цих релігій цивілізації – Ісламська та Західна - є суттєво різними. Як переконливо довів Освальд Шпенглер, ці розбіжності стосуються найширшого кола питань, які охоплюють і найфундаментальніші, і буденні речі [6]. Не варто забувати також добре аргументовану думку Арнольда Тойнбі щодо того, що «іслам народився як свідома та продумана реакція на християнство» [4]. Представники цих двох релігій протягом дуже тривалого часу розглядали один одного як ворогів. Звісно, були і періоди перемир'я між ісламом та християнством, у тому числі і в Європі, і варто вивчати цей досвід, щоб відшукати можливості мирного співжиття у подальшому. Але зараз, судячи з постійних терактів у європейських столицях, - не мирні часи.

Як пише А.В. Арістова, ісламська цивілізація в своєму розвитку пройшла чотири етапи і зараз знаходиться на п'ятому етапі «цивілізаційного відродження і формування національно-державної структурованості мусульманського світу, втягнення у глобалізаційні процеси» [2, с. 16]. На наш погляд, до цієї схеми можна було б застосувати цивілізаційну теорію «виклику-та-відповіді» А. Тойнбі, та, розглянувши наявні факти, переконатися, що особливості поточного розвитку Ісламської цивілізації багато в чому визначені її реакцією на попередній етап - етап колонізації мусульманських країн європейськими метрополіями. Нагадаємо, А. Тойнбі запропонував свого часу концепцію про те, що історична ситуація чи природні фактори здатні поставити перед суспільством проблему, тобто «виклик», через що подальший розвиток даного суспільства буде визначатися вибором варіанту вирішення цієї проблеми («відповіддю») [4].

Ми вважаємо, що європейська колонізація, яка здійснювалось протягом століть, і стала тим «викликом», на який Ісламська цивілізація зараз відповідає так, як здатна відповісти. На нашу думку, ця «відповідь» включає багато аспектів, але зараз ми виділимо в ній тільки ті три аспекти, які важливі в контексті нашого дослідження.

Перша складова «відповіді» Ісламської цивілізації, - це поширення мусульманського населення на все нові і нові терени. Ще Освальд Шпенглер констатував, що для мусульманської нації «сутністю є існування, яке полягає у поширенні, яке відбувається в лихоманному темпі, який яскраво відрізняє цю культуру від усіх інших» [6, с. 269]. На сучасному етапі розвитку мусульманської цивілізації ця здатність реалізується в повній мірі. Звернемо увагу на факти. Наприклад, в Іспанії в 1980 році проживало 6,8 тисяч мусульман, але в 2004 там їх було вже майже мільйон [1, с. 7]. За даними на 2010 рік в Європі в цілому жило близько 44 мільйони мусульман, включаючи 19 мільйонів мусульман у ЄС [13]. Зараз ці цифри значно вище через вибухове зростання міграції мусульман в останні роки через трагічні події на Близькому Сході. Кожного року мусульмани прибувають у величезній кількості навіть на такі географічно та культурно далекі від них землі, як країни Північної Європи.

Другою складовою цією «відповіді» є надвисокі темпи зростання мусульманського населення. Достеменно невідомо кого буде більше серед цих мільйонів народжених у XXI столітті мусульман - воїнів чи мирних людей, але вже цілком ясно, що за демографічними показниками європейські нації у довгостроковій перспективі програють гонитву на виживання мусульманським народам, зокрема, тим віруючим в Аллаха емігрантам, які переїхали жити на європейський континент. Статистично відомо, що показники народження дітей серед мусульманського населення Європи вище, ніж серед християнського населення Європи. Так, мусульмани у Європі в середньому народжують більше дітей, ніж християни. За цим показником перевершують християн як ті мусульмани, чиї спільноти давно живуть в Європі, так і ті, які мігрували в Європу в останні роки. Причому, статистичні дані вказують, що серед новітніх мусульман-мігрантів показники народження дітей значно вище, ніж у тих мусульман, громади яких традиційно проживають в Європі (наприклад, в Болгарії) [12]. Тобто в Європі майбутнє не за вихідцями зі «старих» європейських мусульманських громад, а за вихідцями з теперішніх гарячих точок арабського світу.

Третя складова вищеназваної «відповіді» Ісламської цивілізації на «виклик» колонізації європейськими метрополіями - це хвиля насилля, яка не

вщухає останні десятиліття. Це насилля відбувається, звісно, далеко не тільки щодо представників колишніх колонізаторів. Ісламський світ в особі багатьох своїх країн (хоча, звісно, не всіх) «воює» і сам з собою і зі значною кількістю оточуючих держав також.

На Заході вже звикли до сумних новин про те, що у мусульманських країнах кожного дня відбуваються жахливі події на кшталт терактів, війн, випадків масової різанини населення фанатиками. Раніше це сприймалося як щось таке, що відбувається далеко, однак зараз кордони ісламського світу разом з мігрантами переміщуються всередину Європи. Мусульманські мігранти везуть с собою в Європу не тільки свої родини, але й свою долю, уявлення про те, як годиться жити, як варто ставитися до інших та свої уявлення про справедливість. Більшість цих мігрантів – це люди, які багато страждали та хочуть тільки миру і спокою, однак, серед них є й ті, хто є причиною їхніх страждань – люди, які вважають насилля своєю рідною стихією. Ці останні ідуть зовсім не для того, щоб мирно працювати. Як пишуть М. Перрі та Г. Негрін, «джихадісти, багато з яких живуть у Європі, гребують Західною цивілізацією, яку вони вважають матеріалістичною, гедоністичною та безбожною» [11, с. 1]. Чого ж хочуть в Європі ісламісти? Як констатують автори, вони розглядають себе в якості учасників священної війни, кінцевою метою якої є руйнація Західної цивілізації, перезаснування мусульманської влади та поширення релігійного права, шаріату, скрізь, де правлять мусульмани [11, с. 3].

Надії частини західних інтелектуалів на те, що цінності ліберальної демократії є універсальними і рано чи пізно вони приваблять усіх мешканців планети, все більше демонструють, що дані ідеї є утопією. Від ідеї «кінця історії» відмовився вже навіть її творець – Ф. Фукуяма. Ісламська цивілізація не прагне стати покірним учнем цивілізації Заходу, вона прагне зберігати та захищати свою власну ідентичність. І для цього Ісламська цивілізація має всі необхідні можливості, як можна побачити з наступної характеристики, яку наводить А. В. Арістова: «Ісламська цивілізація - це історично реальна, відносно автономна соціокультурна система (цілісність), здатна до самоорганізації й саморозвитку, що має власні просторові й часові, статичні й динамічні параметри, сформована базовими духовно-культурними цінностями (архетипами, прафеноменами), є внутрішньо гетерогенною і водночас генетично й структурно взаємопов'язаною, виробляє відносно стійкі та ієрархічно упорядковані мережі економічних, суспільно-політичних і культурних зв'язків» [2, с. 14].

Як показують цифри, мусульманські мігранти останньої хвилі в значній своєї частині не інтегруються в європейське суспільство. Більше того, вони не відчувають в цьому потреби. Всередині цивілізації Заходу виникають анклави ісламського світу, з усіма його особливостями. І тут варто згадати слова С. Гантінгтона про те, що «кордони ісламського світу скрізь та всюди залиті кров'ю» [5]. Тепер ці кровоточиві кордони не ззовні, а всередині Європи. І трагічні новини з цих анклавів представникам Західного світу вже не вдасться ігнорувати.

Українські вчені С.Б. Кримський та Ю.Б. Павленко розробили концепцію двох основних форм самореалізації особистостей людей Сходу (під Сходом ці автори розуміють мусульманську та азійські цивілізації). Вони пишуть, що перша з цих форм – це суспільно-державна, об'єктивована, підпорядкована зовнішнім щодо людини цілям. Друга - це індивідуально-духовна, суб'єктивована, підпорядкована внутрішнім потребам творчого зростання [3, с. 118]. Якщо подивитися на те, як реалізуються ці дві форми у мусульман в сучасній Європі, можна спостерігати цікаві тенденції.

Звісно, життя в анклавах Ісламської цивілізації на теренах, що політично належать Західній цивілізації, не може бути повноцінним з точки зору політичних та правових звичаїв Ісламського світу, тобто, в розрізі першої з вище названих форм самореалізації. Усі спроби жити за шаріатом чи за близькими до нього нормами не сумісні з європейською політико-правовою системою, яка побудована на західних уявленнях про права людини, толерантність та демократію. Оскільки в рамках європейського суспільства анклави мусульманської цивілізації не можуть реалізувати себе в об'єктивованій політичній та юридичній сфері, носії цієї цивілізації будуть шукати компенсації в суб'єктивній духовній сфері. А це сфера духовно-релігійних пошуків, в якій в мусульманстві сильні позиції має саме радикальний ісламізм.

Також є певні фактори, які активізують зазначені вище процеси всередині мусульманських анклавів у Європі. По-перше, відомо, що для будь-яких мігрантів релігія стає одним з основних засобів самоідентифікації. По-друге, сучасний етап розвитку Західної цивілізації привів до глобальної девальвації секулярної влади в очах значної частини населення та до появи наявної потреби в альтернативних ідеологіях суспільного порядку [10, с. 15]. Як цілком справедливо пише М. Юргенсмайер, даний історичний момент забезпечив можливість для релігії з усіма її образами та ідеями відновитися в якості потужної суспільної сили [10, с. 15].

Коли йдеться про зіткнення цивілізацій, то, звісно, важливо усвідомлювати, що в ньому беруть участь представники обох сторін. І це вже відбувається в сучасній Європі. Найбільш відомий приклад тероризму, так би мовити «з протилежного боку», - це два теракти норвежця Андерса Брейвіка, внаслідок яких у 2011 році було вбито 77 людей та поранено ще 151 особи. Нагадаємо, Брейвік позиціонував себе саме як борця за «білу, християнську європейську цивілізацію» [7]. Теракти Брейвіка – це лише найбільш жахливий приклад з-поміж великої кількості проявів ісламофобії, яка зараз поширюється Європою.

Уперше термін «ісламофобія» був використаний в англомовному академічному контексті у 1985 році [7], але після хвилі ісламістських терактів в західному світі, ісламофобія стала справді поширеним явищем на європейському континенті. Кількість фактів її прояву настільки велика, що виникла потреба у виданні спеціального щорічника «European Islamophobia Report». Відповідне видання за 2015 рік, наприклад, містить 582 сторінки, узагальнюючи інформацію з 24 країн Європи [8].

Цікаво, що в якості заходів боротьби з ісламофобією укладачі «European Islamophobia Report 2015» Фарід Хавез і Енез Бейракли рекомендують визнати ісламофобію як таку злочином [8, с. 8]. Але чи буде це достатнім засобом для вирішення наявних проблем в Європі? Наприклад, радикальний ісламізм є під забороною в Європі, але це не надто заважає його представникам вчиняти свої теракти. Мабуть, для ефективного вирішення даної проблеми необхідні комплексні та масштабні заходи, які б враховували цивілізаційну ситуацію в Європі, яка опинилися роздертою всередині між Західною цивілізацією та новоутвореними анклавами Ісламської цивілізації.

Наявні проблеми необхідно вирішувати і робити це варто негайно. Дослідники пишуть, що ситуація в Європі наразі є критичною. Там може розгорнутися повномасштабний цивілізаційно-релігійний конфлікт: «Важко сказати, скільки ще часу буде тривати мирне співжиття, але очевидно те, що будь-яка випадкова подія може підірвати ситуацію. В принципі ситуація вже дозріла. В будь-який момент можуть розпочатися масові бунти» [1, с. 630].

Висновки. Отже, значна частка релігійних конфліктів в Європі перших двох десятиліть XXI століття є продовженням протистояння між Західною цивілізацією та Ісламською цивілізацію, яке триває з невеличкими періодами відносного затишшя, вже 13 століть поспіль.

Сучасні події, що пов'язані з мусульманською міграцією в Європу можна трактувати в якості «відповіді» Ісламської цивілізації на «виклик» колонізації мусульманських країн європейськими метрополіями, яка тривала протягом останніх декількох століть. Серед складових цієї «відповіді» ми виділили наступні три аспекти: масова міграція мусульманського населення на європейські терени; надвисокі темпи зростання мусульманського населення в Європі як запорука майбутнього домінування; хвиля насилля, яка не вщухає останні десятиліття на багатьох землях, де є мусульманське населення. Мігруючи на Захід, мусульмани створюють всередині європейських країн анклави Ісламської цивілізації, які прагнуть зберегти власну ідентичність, що створює конфліктногенні осередки всередині Західної цивілізації.

Відчуваючи неможливість забезпечити в рамках європейського простору звичні політико-правові умови життя, представники Ісламської цивілізації шукають компенсації в суб'єктивній духовній сфері мусульманської релігії, де сильні позиції має радикальний ісламізм. Процес рекрутування радикальними ісламістами релігійних фанатиків з-поміж мігрантів до Європи активізується також наступними двома факторами. По-перше, для будь-яких мігрантів релігія стає одним з основних засобів самоідентифікації; по-друге, у сучасному Західному суспільстві наявні проблеми з девальвацією в очах населення секулярної влади.

В рамках перших десятиліть XXI століття в Європі цивілізаційний конфлікт між представниками Ісламської та Західної цивілізації отримав активних учасників не тільки з боку радикальних ісламістів. Теракти Андерса Брейвіка – дзеркальний приклад тероризму з протилежного боку в даному протистоянні. В останні роки Європою активно поширюється ісламофобія, яка приймає все більш загрозливі форми для мусульманських мігрантів.

Конфліктна ситуація, яка склалася в сучасній Європі в царині стосунків представників Західної та Ісламської цивілізації потребує негайних пошуків засобів свого вирішення, оскільки наявні ознаки того, що ця ситуація здатна призвести до розгортання повномасштабного та кровопролитного цивілізаційного конфлікту.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ:

1. Архимандрит Августин (Никитин), 2009. Ислам в Европе. СПб, ЦСО.
2. Ісламські процеси у світі та в Україні: реалії і прогнози. Колективна монографія, 2011. Українське релігієзнавство. Київ, УАР, 57, відп. ред. А. В. Арістова.
3. Кримський, С.Б., Павленко, Ю.Б., 2007. Цивілізаційний розвиток людства. Київ, Фенікс.
4. Тойнби, А., 2002. Постижение истории. Москва, Айрис-Пресс.
5. Хантингтон, С., 1994. Столкновение цивилизаций? Полис. 1: 33-48.
6. Шпенглер, О., 1998. Закат Европы. Очерки морфологии мировой истории. 2 том. Всемирно-исторические перспективы. Москва, Мысль.
7. Bangstad, S., 2014. Anders Breivik and the Rise of Islamophobia. Zed Books Ltd.
8. Bayrakli, E., Hafez F., 2016. European Islamophobia Report 2015. SETA.
9. Harris, J., 2014. The Determinants of Religious Conflict: a Cross-National Examination of Conflict Manifestation. A Dissertation in Sociology. Retrieved from URL https://etda.libraries.psu.edu/files/final_submissions/9349
10. Juergensmeyer, M., 2003. Terror in the Mind of God: The Global Rise of Religious Violence. University of California Press.
11. Perry, M., Negrin, H., 2008. Introduction. The Theory and Practice of Islamic Terrorism: An Anthology. Springer, 2008: 1-10.
12. Stonawski, M., Potančoková, M., Skirbekk, V., 2016. Fertility Patterns of Native and Migrant Muslims in Europe. Popul. Space Place, 22: 552–567. doi: 10.1002/psp.1941.
13. The future of the global Muslim population – Europe. Pew Research Center. January 27, 2011. Retrieved from URL http://www.pewforum.org/2011/01/27/future-of-the-global-muslim-population-regional-europe/

REFERENCES:

1. Arhimandrit Avgustin (Nikitin), (2009). Islam v Evrope. Saint Petersburg, CSO (in Russian).
2. Islams'ki procesy u sviti ta v Ukraïni: realiï i prognozy. Kolektyvna monografija, (2011). Ukraïns'ke religiєznavstvo. Kiïv, UAR, 57, vidp. red. A. V. Aristova (in Ukrainian).
3. Kryms'kij, S.B., Pavlenko, Ju.B., (2007). Civilizacijnij rozvytok ljudstva. Kiïv, Feniks (in Ukrainian).
4. Toynbee, A., (2002). Postizhenie istorii. Moskva, Ajris-Press (in Russian).
5. Huntington, S., (1994). Stolknovenie civilizacij? Polis. 1: 33-48 (in Russian).
6. Spengler, O., (1998). Zakat Evropy. Ocherki morfologii mirovoj istorii. 2 tom. Vsemirno-istoricheskie perspektivy. Moskva, Mysl' (in Russian).
7. Bangstad, S., (2014). Anders Breivik and the Rise of Islamophobia. Zed Books Ltd.
8. Bayrakli, E., Hafez F., (2016). European Islamophobia Report 2015. SETA.
9. Harris, J., (2014). The Determinants of Religious Conflict: a Cross-National Examination of Conflict Manifestation. A Dissertation in Sociology. Retrieved from URL https://etda.libraries.psu.edu/files/final_submissions/9349
10. Juergensmeyer, M., (2003). Terror in the Mind of God: The Global Rise of Religious Violence. University of California Press.
11. Perry, M., Negrin, H., (2008). Introduction. The Theory and Practice of Islamic Terrorism: An Anthology. Springer, 2008: 1-10.
12. Stonawski, M., Potančoková, M., Skirbekk, V., (2016). Fertility Patterns of Native and Migrant Muslims in Europe. Popul. Space Place, 22: 552–567. doi: 10.1002/psp.1941.
13. The future of the global Muslim population – Europe. Pew Research Center. January 27, 2011. Retrieved from URL http://www.pew-forum.org/2011/01/27/future-of-the-global-muslim-population-regional-europe/